

درس فارغ فقه مضرت آیت الله مسینی بوشهری (دامت برکاته)

موضوع کلی: تتمه احکام غسل

موضوع جزئی: اجزاء یا عدم اجزاء سایر اغسال [غیر جنابت] از وضو

سال تحصیلی: ۱۴۰۲-۱۴۰۱

تاریخ: ۳۰ آبان ۱۴۰۱

مصادف با: ۲۶ ربیع الثانی ۱۴۴۴

جلسه: ۳۲

«الحمد لله رب العالمین و صلی الله علی محمد و آله الطاهرین و اللعن علی اعدائهم اجمعین»

خلاصه جلسه گذشته

بحث در ادله قائلین به عدم اجزاء سایر اغسال [غیر از غسل جنابت] از وضو بود.

تا کنون به سه دلیل از ادله قائلین به این قول اشاره شد و دلیل اول و دوم بررسی شد و مورد اشکال قرار گرفتند.

دلیل سوم، تمسک به عمومات و اطلاقات بود.

گفته اند که عمومات و اطلاقاتی وجود دارند که از آنها عدم اجزاء سایر اغسال [غیر غسل جنابت]، از وضو استفاده می شود.

گفته اند که روایاتی که بر این دلالت دارند که اگر سببی، مثل بول و امثال آن برای انسان به وجود آمد، وظیفه او این است که وضو بگیرد و این روایات اطلاق دارند و از این اطلاقات و عمومات استفاده می شود که زمانی که یکی از اسباب وضو پیش آمد و شخص بخواهد یکی از غایاتی که وضو لازم دارد را انجام بدهد [، مثل اینکه بخواهد نماز بخواند] باید وضو بگیرد، اعم از آنکه شخص، غسل واجب یا مستحبی [غیر از غسل جنابت] را انجام داده باشد یا اینکه غسلی انجام نداده باشد، در نتیجه بر شخص لازم است که وضو بگیرد، حتی اگر قبل از آن غسل کرده باشد. البته این در فرضی است که حدث اصغر نیز همراه حدث اکبر باشد.

اشکال: ممکن است کسی بر دلیل سوم، اشکال کند و بگوید که دلیل مذکور، أخص از مدعاست زیرا مدعا این است که اغسال غیر جنابتی مطلقاً از وضو کفایت نمی کنند؛ چه در کنار حدث اکبر، حدث اصغری نیز باشد و چه حدث اصغری نباشد، در حالی که دلیلی که اقامه شده است فقط فرضی را شامل می شود که در کنار حدث اکبر، حدث اصغر نیز باشد و لذا فرضی را که حدث اصغری در کنار حدث اکبر نباشد، شامل نمی شود زیرا اطلاقات و عمومات بر این دلالت دارند که زمانی که یکی از اسباب وضو پیش بیاید باید وضو گرفته شود بنابراین، اطلاقات و عمومات موردی را که حدث اصغری در کار نباشد، شامل نمی شود، مثل اینکه شخص حائض بعد از قطع شدن خون، غسل کند و حدث اصغری نیز از او صادر نشده باشد یا اینکه شخص با حالت وضو، مسّ میّت کند.

پاسخ: در پاسخ عرض می شود که درست است که اطلاقات و عمومات، موردی را که حدث اصغر در کنار حدث اکبر باشد، شامل می شود، اما از باب عدم قول به فصل، در فرضی که حدث اصغر نیز در کنار حدث اکبر نباشد به عدم اجزاء غسل از وضو حکم می شود، یعنی کسی بین موردی که حدث اصغر در کنار حدث اکبر باشد و موردی که حدث اصغر در کنار حدث اکبر نباشد، تفصیل نداده است، بلکه یا قائل به لزوم وضو در کنار غسل شده اند و یا به عدم لزوم وضو در کنار غسل قائل شده اند؛ اعم از اینکه حدث اصغری نیز در کنار حدث اکبر صادر شده باشد یا حدث اصغری در کار نباشد چون هیچ یک از فقها بین موارد حدوث حدث اصغر و موارد عدم حدوث حدث اصغر تفصیل قائل نشده اند، یعنی قائلین به لزوم وضو همراه با غسل غیر جنابتی، بین موردی که حدث اصغر نیز باشد یا حدث اصغر نباشد، فرق نگذاشته اند.

به تعبیر روشن‌تر فقها یا به صورت مطلق، غسل غیر جنابتی را از وضو مُجْزِی نمی‌دانند وضو را بعد از غسل [غیر غسل جنابت] لازم می‌دانند یا به صورت مطلق غسل را از وضو مُجْزِی می‌دانند.

اشکال بر دلیل سوم

ادله‌ای که مسأله سببیت بول و مانند آن را برای وضو مطرح می‌کنند [و می‌گویند که هر گاه یکی از اسباب وضو، محقق شود، وضو واجب می‌شود لذا حتی اگر شخص غسل کرده باشد نیز وضو لازم است] با ادله‌ای که مسأله کفایت غسل از وضو را مطرح می‌کنند، معارض نیست، بلکه ادله کفایت غسل از وضو [که ان شاء الله، به تفصیل به آنها اشاره خواهد شد] بر عمومات و اطلاقات حاکم‌اند زیرا این ادله بر این دلالت دارند که در همه مواردِ حدوثِ حدثِ اصغر، وضو لازم است؛ چه شخص غسل کرده باشد و چه غسل نکرده باشد، اما ادله کفایت غسل از وضو بر این که در مواردِ انجامِ غسل، نیازی به وضو نیست، تصریح دارند پس این ادله بر اطلاقات و عموماتِ مربوط به ادله سببیت بول و امثال آن نسبت به وضو حاکم‌اند و آن اطلاقات را تقیید و عمومات را تخصیص می‌زند و لذا در مواردِ انجامِ غسل، اصلاً نیازی به وضو نیست.

دلیل چهارم، تمسک به کتاب است.

گفته‌اند که از دو آیه ذیل استفاده می‌شود که غیر از غسل جنابت، بقیه اُغسال از وضو کفایت نمی‌کنند و شخص باید برای اموری که وضو نیاز دارند، علاوه بر غسل، وضو نیز بگیرد.

آیه اول: «يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِذَا قُمْتُمْ إِلَى الصَّلَاةِ فَاغْسِلُوا وُجُوهَكُمْ وَأَيْدِيَكُمْ إِلَى الْمَرَافِقِ وَامْسَحُوا بِرُءُوسِكُمْ وَأَرْجُلَكُمْ إِلَى الْكَعْبَيْنِ وَإِنْ كُنْتُمْ جُنُبًا فَاطَّهَّرُوا وَإِنْ كُنْتُمْ مَرْضَى أَوْ عَلَى سَفَرٍ أَوْ جَاءَ أَحَدٌ مِنْكُمْ مِنَ الْغَائِطِ أَوْ لَامَسْتُمُ النِّسَاءَ فَلَمْ تَجِدُوا مَاءً فَتَيَمَّمُوا صَعِيدًا طَيِّبًا فَامْسَحُوا بِوُجُوهِكُمْ وَأَيْدِيكُمْ مِنْهُ مَا يُرِيدُ اللَّهُ لِيَجْعَلَ عَلَيْكُمْ مِنْ حَرَجٍ وَلَكِنْ يُرِيدُ لِيُطَهَّرَكُمْ وَلِيُتِمَّ نِعْمَتَهُ عَلَيْكُمْ لَعَلَّكُمْ تَشْكُرُونَ»؛ ای کسانی که ایمان آورده‌اید! هنگامی که به نماز می‌ایستید، صورت و دست‌ها را تا آرنج بشویید؛ و سر و پاها را تا مفاصل [برآمدگی پشت پا] مسح کنید؛ و اگر جنب باشید، خود را بشویید (و غسل کنید)؛ و اگر بیمار یا مسافر باشید یا یکی از شما از محل پستی آمده [قضای حاجت کرده] یا با آنان تماس گرفته (و آمیزش جنسی کرده‌اید) و آب (برای غسل یا وضو) نیابید، با خاک پاکی تیمم کنید؛ و از آن، بر صورت [پیشانی] و دست‌ها بکشید؛ خداوند نمی‌خواهد مشکلی برای شما ایجاد کند؛ بلکه می‌خواهد شما را پاک سازد و نعمتش را بر شما تمام نماید؛ شاید شکر او را بجا آورید!

کیفیت استدلال به آیه مذکور

گفته‌اند که آیه مذکور، بر این دلالت دارد که در همه مواردِ حدثِ اصغر باید برای نماز، وضو گرفته شود؛ اعم از اینکه مکلف، غسل کرده باشد یا غسل نکرده باشد و شخص جنب، به دلیل ذیل آیه که خداوند فرموده است: «وَإِنْ كُنْتُمْ جُنُبًا فَاطَّهَّرُوا»، از تحت این حکم خارج می‌شود، یعنی غسل جنابت، از وضو مُجْزِی است و کسی که غسل جنابت کرده باشد، لازم نیست که برای انجام کاری که وضو لازم دارد، وضو بگیرد، بلکه همان غسلی که انجام داده است از وضو کفایت می‌کند بنابراین، کسی که حدثِ اصغر از او سر می‌زند باید برای کاری که وضو نیاز دارد وضو بگیرد مطلقاً؛ چه غسل کرده باشد و چه غسل نکرده باشد، پس اگر شخص، غسل غیر جنابتی انجام داد و مثلاً خواست نماز بخواند باید وضو بگیرد.

توضیح، اینکه دستور نخستین که در آیه مذکور، آمده است که امر به وضو شده است [«فَاغْسِلُوا وُجُوهَكُمْ وَأَيْدِيَكُمْ إِلَى الْمَرَافِقِ وَامْسَحُوا بِرُءُوسِكُمْ وَأَرْجُلَكُمْ إِلَى الْكَعْبَيْنِ»] برای غیر جنب است و مربوط به محدث به حدثِ اصغر است و دستور دوم که امر به

غسل شده است [«وَإِنْ كُنْتُمْ جُنُبًا فَاطَّهَّرُوا»] برای جُنُب است. در رابطه با غسل جنابت اجماع وجود دارد که این غسل از وضو کفایت می‌کند و لذا لازم نیست که بعد از غسل جنابت، برای کاری که وضو لازم دارد، وضو گرفته شود، بلکه همان غسل جنابتی که انجام شده است از وضو مجزی است، اما بقیه موارد غسل [غیر غسل جنابت] تحت عموم بخش نخست آیه مذکور که امر به وضو شده است، باقی می‌مانند و آن عموم شامل غسل‌های غیر جنابت نیز می‌شود لذا اگر مکلف، غسل حیض کند یا غسل مسّ میّت کند و بخواهد نماز بخواند باید وضو بگیرد و غسل او از وضو کفایت نمی‌کند.

آیه دوم: «يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَقْرَبُوا الصَّلَاةَ وَأَنْتُمْ سُكَارَى حَتَّى تَعْلَمُوا مَا تَقُولُونَ وَلَا جُنُبًا إِلَّا عَابِرِي سَبِيلٍ حَتَّى تَغْتَسِلُوا وَإِنْ كُنْتُمْ مَرْضَى أَوْ عَلَى سَفَرٍ أَوْ جَاءَ أَحَدٌ مِنْكُمْ مِنَ الْغَائِطِ أَوْ لَامَسْتُمُ النِّسَاءَ فَلَمْ تَجِدُوا مَاءً فَتَيَمَّمُوا صَعِيدًا طَيِّبًا فَامْسَحُوا بِوُجُوْهِكُمْ وَأَيْدِيكُمْ إِنَّ اللَّهَ كَانَ عَفُوًّا غَفُورًا»؛ ای کسانی که ایمان آورده‌اید! در حال مستی به نماز نزدیک نشوید تا بدانید چه می‌گویید! و همچنین، هنگامی که جنب هستید [به نماز نزدیک نشوید]، مگر اینکه مسافر باشید [و بخواهید با حالت جنابت از مکانی عبور کنید]، تا غسل کنید [، یعنی بعد از اینکه غسل کردید، نماز بخوانید] و اگر بیمارید یا مسافر یا «قضای حاجت» کرده‌اید یا با زنان آمیزش جنسی داشته‌اید و در این حال، آب (برای وضو یا غسل) نیافتید، با خاک پاکی تیمّم کنید! (به این طریق که) صورت‌ها و دست‌هایتان را با آن مسح نمایید. خداوند، بخشنده و آمرزنده است.

تقریب استدلال به این آیه شریفه نیز همانند آیه قبل است، یعنی عبارت «وَلَا جُنُبًا إِلَّا عَابِرِي سَبِيلٍ حَتَّى تَغْتَسِلُوا»، وظیفه جنب را غسل دانسته است، یعنی شخص جنب باید غسل کند و غسل او از وضو کفایت می‌کند و این آیه فقط غسل جنابت را استثناء کرده است لذا سایر اغسال، از وضو کفایت نمی‌کنند و شخص حتماً باید وضو نیز بگیرد.

تبیین استدلال به دو آیه مذکور

گفته‌اند که استناد به دو آیه مذکور، در فرضی است که در کنار حدث اکبر، حدث اصغر نیز باشد و می‌گویند که در فرضی که فقط حدث اکبر از شخص صادر شده باشد و حدث اصغری در کار نباشد، از باب عدم قول به فصل، به لزوم وضو حکم می‌شود، یعنی همه کسانی که معتقدند که در فرضی که حدث اصغر در کنار حدث اکبر باشد، وضو لازم است، گفته‌اند که اگر حدث اکبر به تنهایی باشد و حدث اصغری همراه آن نباشد نیز وضو لازم است و همچنین، تمام کسانی که معتقدند وضو لازم نیست گفته‌اند که غسل از وضو کفایت می‌کند؛ چه حدث اصغر در کنار حدث اکبر باشد و چه حدث اصغر باشد.

اشکال: عده‌ای بر استدلال به آیه اول، اشکال کرده‌اند و گفته‌اند که اولاً، مقصود از آیه که فرموده است «إِذَا قُمْتُمْ»، برخاستن از خواب است، یعنی «إِذَا قُمْتُمْ مِنَ النَّوْمِ» و گفته‌اند که بر این تفسیر ادعای اجماع شده است، بنابراین، دایره این آیه فقط خواب را شامل می‌شود و بول و سایر مسببات وضو را شامل نمی‌شود.

ثانیاً، کلمه «إِذَا» در عبارت «إِذَا قُمْتُمْ إِلَى الصَّلَاةِ» از ادات إهمال [و حروف مهمله] است و بر عموم دلالت ندارد.

پاسخ: این اشکال وارد نیست زیرا «إِذَا قُمْتُمْ إِلَى الصَّلَاةِ»، عام است و هم خواب و هم غیر خواب را شامل می‌شود و منظور آیه این است که زمانی که برای نماز به پا خواستید باید طهارت داشته باشید؛ اعم از اینکه از خواب بیدار شوید یا بول کرده باشید یا کار دیگری که سبب لزوم وضو می‌شود را انجام داده باشید. همچنین، اینکه گفته شد که «إِذَا» از ادات إهمال است نیز درست نیست زیرا عبارت مذکور، عموم را دلالت می‌کند، لکن اگر مخصّص و مقیدی بیاید، اطلاق و عموم آن را از بین می‌برد و در مانحن‌فیه،

ادله کفایت غسل از وضو، دایره لزوم وضو را محدود می‌کند و می‌گوید که وضو لازم است، مگر در مواردی که غسل شده باشد که در این صورت، غسل از وضو کفایت می‌کند و لذا وضو لازم نیست.

بحث جلسه آینده: استناد به دو آیه مذکور از نظر ما تمام نیست که اشکال آن، ان شاء الله، در جلسه آینده بیان خواهد شد.

«الحمد لله رب العالمین»